НАУКА – ПРАКТИЦІ

Іван Степанович Волощук,
доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник
відділу підтримки обдарованості
та міжнародної співпраці
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.015.311

ОСОБИСТІСНІ ЯКОСТІ КРЕАТИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Качественное наполнение структурных составляющих психики личности обуславливает их взаимодействие, влияние друг на друга. Особенно это касается характеристик, определяющих структуру и содержание творческого потенциала индивида. Более того, творческие качества личности, в отдельных случаях, настолько сильно связаны с другими характеристиками индивида, что появляются основания констатировать детерминационное значение первых.

Ключевые слова: *структура психики, содержательное наполнение структурных составляющих психики, творческий потенциал личности, корреляционная связь характеристик личности, детерминационное влияние характеристик творческой личности.*

Qualitative content of structural components of the personality psyche determines their interaction, influence each other. Especially for those characteristics that define the structure and content of creative potential of the individual. Moreover, the creative quality of the individual, in some cases is so strongly associated with other characteristics of the individual, there are grounds to indicate that the value of the first is determinative.

Key words: *structure of the psyche, substantive content of structural components of the psyche, personality creative potential, correlation characteristics of the person, determinative impact characteristics of the creative personality.*

Закономірно, що більше уваги приділяється зв'язку між творчим потенціалом особистості та її інтелектуальними здібностями. Зокрема, автори дослідження [1] знайшли, що коефіцієнт інтелекту і кількість та унікальність ідей корелюють, у той час, як продуктивність та унікальність ідей мають тенденцію змінюватися в одному напрямку. Інтелект не позначається на неакадемічних досягненнях індивідів, проте, кількість ідей та їх унікальність пов'язані з неакадемічними досягненнями суб'єктів, залучених до дослідження.

Однією з вагомих, структурних складових творчого потенціалу особистості, є дивергентне мислення, що, як й інші компоненти творчого потенціалу, вступає у зв'язки з іншими особистісними характеристиками і визначає їх специфіку та рівень розвитку. У дослідженні [2] вивчався зв'язок між дивергентним мисленням і двома видами оцінки: міжособистісними (чужі ідеї) і внутрішньоособистісними (власні ідеї) судженнями. Дивергентне мислення та вказані судження у зазначеному дослідженні вимірювалися за допомогою GenEva-завдань (Generation and Evaluation – створення та оцінка). При цьому, в оцінці суджень брали до уваги їх оригінальність та унікальність.

Одержані результати дозволили зробити наступні висновки: загальні навички дивергентного мислення позитивно пов'язані з внутрішньоособистісною оцінкою унікальності; загальні навички дивергентного мислення негативно пов'язані з внутрішньоособистісною оцінкою оригінальності; компонент оригінальності дивергентного мислення негативно пов'язаний з внутрішньоособистісною оцінкою унікальності; недооцінка унікальності ідеї більш важлива в міжособистісній оцінці, особливо у випадку з високим дивергентним мисленням.

Й.-С. Йех (Y.-C. Yeh) [3] пропонує крос-доменну концепцію відображення і досліджує зв'язки між відображенням, творчим мисленням та академічною успішністю. 69 семикласників взяли участь у дослідженні, в якому використано дві 50-хвилинні навчальні сесії. Отримані дані свідчать, що у семикласників може не вистачати розуміння або здатності до інтеграції знань та утворення зв'язків між їх навчанням і життєвим досвідом; відображення, творче мислення та академічне навчання використовують одні і ті ж здібності; крос-доменна концепція відображення, що сприяє крос-доменній інтеграції інформації і зв'язкам між навчанням та життєвим досвідом, може бути

ефективним психологічним інструментом, в розумінні творчого мислення та академічного навчання.

Моделювання структурними рівняннями, що використовується для вивчення одномірних теоретичних моделей, було застосовано [4] для одночасного дослідження двох типів здібностей, кожний з яких підтримувався на чотирьох рівнях. Як наслідок ефективності застосування зазначеного методологічного підходу, доведено обґрунтованість концептуалізації академічного і творчого типів математичних здібностей, кожний на 4-х ієрархічних рівнях, в 10-х і 11-х класах (n = 1090).

За результатами виконаного дослідження зроблено висновок, що IQ-бали, що містять загальні академічні здібності, передбачають академічні, але не творчі, здібності в математиці. Творче мислення передбачає творчі, але не академічні здібності в математиці. Наведені результати, в цілому, ведуть до інноваційного підходу в ідентифікації математичних здібностей і забезпечують надійні та достовірні психометричні інструменти, щоб зробити можливою зазначену діагностику.

Зі змістовим наповненням творчого потенціалу пов'язаний стиль мислення. Дж. Кауфмен (J. Kaufman) [5] досліджує, як студенти-письменники і студенти-журналісти відрізняються за стилем мислення. З цією метою, 41 студенту-письменнику і 40 студентам-журналістам запропоновано описати серію фотографій. Залучені до дослідження студенти оцінювалися за допомогою NEO Personality Inventory (для вимірювання особистісних якостей), Work Preference Inventory (для вимірювання мотивації) і Mental Self-Government Thinking Styles Inventory (для перевірки стилів мислення). Відповіді оцінювалися з використанням теорії Дж. Брунера стосовно розповідної та парадигмальної думки. Як і передбачалося, студенти-письменники набрали значно більшу кількість балів у порівнянні зі студентами-журналістами у розповідному мисленні. Для парадигмального стилю мислення характерна взаємодія охоплених дослідженням факторів. Чоловіки-журналісти значно поступаються чоловікам-письменникам, при цьому, незначуща тенденція спостерігається для жінок в протилежному напрямку.

У дослідженні [6] вивчається зв'язок орієнтації гендерної ролі з творчими здобутками і когнітивними стилями. З цією метою, 127 студентів коледжу працювали з Artistic and Scientific Activities Survey, Personal Attributes Questionnaire, Bem Sex Role Inventory. У зазначеному дослідженні розглянуто три орієнтації гендерної ролі: 1) інструментальність (стереотипно чоловічого роду); 2) виразність (стереотипно жіночого роду); 3) андрогенність (високий рівень інструментальності та виразності).

Результати показали, що інструментальність позитивно пов'язана з творчими досягненнями в галузі бізнесу. Андрогенні особистості, в порівнянні з неандрогенними, є більш продуктивними в галузі літератури, театру і відеозйомки. Інструментальність також позитивно пов'язана з когнітивним стилем шести капелюхів, який є мірою когнітивної гнучкості. До того ж, стиль шести капелюхів не значущо пов'язаний з гермафродизмом.

С. Келлер (C. Keller), Л. Левіш (L. Lavish) і С. Браун (C. Brown) [7] досліджують взаємозв'язок між самонавіюванням творчих стилів і орієнтацію гендерної ролі. Зокрема, у зазначеному дослідженні передбачалося, що творчий стиль психологічно двостатевих особистостей відрізняється від творчого стилю психологічно одностатевих. 358 студентів коледжу працювали з Creativity Styles Questionnaire-Revised (CSQ-R) і Bem Sex-Role Inventory (BSRI). За результатами виконаного дослідження встановлено, що творчі стилі психологічно двостатевих особистостей, в порівнянні з психологічно одностатевими, пов'язані зі значними рейтингами з наступних 4 субшкал CSQ-R: самонавіювання творчого потенціалу, використання технологій, використання інших людей і використання почуттів.

Одержані результати дозволили зробити висновок щодо більшої подібності творчих стилів психологічно двостатевих особистостей, у порівнянні з творчими стилями психологічно одностатевих.

Незаперечним є зв'язок творчого потенціалу особистості та її самооцінки. Проте, залишається відкритою відповідь на питання, якого характеру (стохастичного чи детермінантного) зазначений зв'язок. Якщо цей зв'язок детермінантний то, що слугує причиною, а що наслідком? У дослідженні [8] з'ясовується зв'язок між творчістю, нерішучістю та почуттям власної гідності у дітей дошкільного віку. За результатами виконаного дослідження, констатується позитивний зв'язок між почуттям власної гідності і творчістю та негативний зв'язок між нерішучістю і творчістю.

Деякі дослідники описують творчу особистість, як соціально пристосовану. Інші дослідники вказують, що діти з недосконалою поведінкою також можуть бути творчими. Е. Хофф (E. Hoff) і І. Карлсон (I. Carlsson) [9] вивчають зв'язок між Я-образом і творчістю у молодших учнів, використовуючи такі інструментарії творчості: Unusual Uses Test, опитувальник діяльності і Creative Functioning Test. Для вимірювання сприйняття учасниками власних умінь, «фізичного-Я», психологічного здоров'я і відносин з іншими, використано інструментарій самооцінки. Необхідно зазначити, що одержані результати не показали відмінностей в самооцінці між дітьми з високим і низьким рівнями творчості. Одним з можливих пояснень цього, є той факт, що Creative Functioning Test вимірює інший аспект творчості. Стосовно самооцінки можна проілюструвати за допомогою кластерного аналізу.

Автор дослідження [10] обстежує корелянти творчої самодостатності (тобто, самостійні судження про творчі здібності) у молодшій і старшій середніх школах (n = 1322). Результати показують, що віра у власну майстерність та продуктивність застосованого підходу разом з об'єктивною оцінкою вчителями творчих здібностей учнів, позитивно пов'язана з їх творчою

самодостатністю. Творча самодостатність учнів також пов'язана з частковим їх ігноруванням учителями, відмовою від них.

З одержаних результатів випливає, що учні, з більш високим рівнем творчої самодостатності, значно частіше утримують позитивні переконання про академічні здібності у предметних галузях, ніж учні з низьким рівнем творчої самодостатності. Нарешті, учні, з більш високим рівнем творчої самодостатності, значно частіше повідомляють про більш високі рівні участі в позакласній і позашкільній діяльності.

Є дослідження, присвячені проявам поведінки творчої особистості. Так, у дослідженні [11] з'ясовується роль афективного регулювання і негативного афективного вираження у відносинах між агресивною поведінкою і творчістю. У зазначеному дослідженні, сімдесят 6-10-річних дітей працювали з інструментарієм, для оцінки дивергентного мислення і афективного вираження у фантастичній грі. Їхні батьки відповідали на питання опитувальника щодо дитячої творчості, афективного регулювання і поведінкового функціонування. Результати (на основі розв'язання завдань на дивергентне мислення і батьківських повідомлень) показали, що більш високий рівень агресивної поведінки пов'язаний з більш низьким рівнем творчості. Афективне регулювання виступає посередником такого зв'язку. Разом з тим, одержані результати не підтвердили зв'язку між негативним афективним вираженням у грі та творчістю, хоча, більш високі рівні негативного афективного вираження, пов'язані з більш високим рівнем агресивної поведінки. В цілому, результати цього дослідження вказують на важливість афективного регулювання, як для функціонування поведінки, так і для творчих досягнень.

Автори дослідження [12] ставлять за мету перевірити гіпотетичні зв'язки між дивергентним мисленням, мотивацією до творчості та ідеальною поведінкою. Учасниками дослідження були 95 американських і 117 корейських студентів, які працювали з тестами на дивергентне мислення, а також з Runco Ideational Behavior Scale (RIBS).

Час, затрачений на виконання завдання, використано в якості міри мотивації до творчості. Крім того, у виконаному дослідженні використано опитувальники ставлення та демографічні анкети, а оцінки дивергентного мислення розглядаються, як основні передвісники RIBS-балів.

Статистичний аналіз одержаних даних показав, що зв'язок між мотивацією творчості, рівнем розвитку дивергентного мислення та ідеальною поведінкою не є криволінійним. В цілому, за результатами виконаного дослідження, одержано мало доказів зв'язку між мотивацією творчості та ідеальною поведінкою чи рівнем дивергентного мислення.

Творчий потенціал особистості, зокрема, творче мислення, позначається на результатах її професій-ної діяльності. Творче мислення, що визначається, як кількість ідей та їх якість, було досліджено [13] з точки зору прогнозування ефективності педагогічної діяльності. До зазначеного дослідження залучено 58 викладачів коледжу. Кореляція між творчим мисленням педагогів і ефективністю їх педагогічної діяльності, визначеною за результатами розв'язання ними реальних проблем, становила: $r = 0{,}64$, $p < 0{,}0001$. Відсутність зв'язку між творчим мисленням педагогів і оцінками студентів пояснюється тим, що оцінки студентів не враховують їхню думку про творчість педагога.

Набула поширення теза, ніби високий рівень розвитку творчого потенціалу особистості обов'язково супроводжується певними психічними розладами. Проте, це не завжди так. У дослідженні [14] вивчається зв'язок між творчістю, ADHD-симптоматикою, темпераментом і психосоціальним функціонуванням. З цією метою порівнюються чотири групи дітей віком 10-12 років: 29 дітей з ADHD та низьким рівнем розвитку творчого потенціалу, 16 дітей з високим рівнем розвитку творчого потенціалу та ADHD-симптоматикою, 18 дітей з високим рівнем розвитку творчого потенціалу, без ADHD-симптоматики і 30 звичайних дітей контрольної групи.

Діти працювали з TTCT, Child Depression Inventory, Revised Child Manifest Anxiety Scale і Rosenberg Self-Esteem Scale. Батьки працювали з Junior Temperament and Character Inventory, Family Environment Scale, Kastan Children's Attributional Style Questionnaire, Conner's Rating Scales і Child Behavior Checklist. Вчителі працювали з Child Behaviour Checklist. Результати (за свідченням батьків) показали, що наявність ADHD-симптоматики у творчих дітей пов'язана з їхніми темпераментними характеристиками, рівнем тривожності і депресії. При цьому, сімейне оточення та повноваження матері, не пов'язані з наявністю ADHD-симптоматики у творчих дітей.

Виокремлюючи групу особистостей, з високим рівнем розвитку творчого потенціалу, дослідники займають позицію, що таким особам притаманні спільні ознаки. Разом з тим, висококреативні особистості можуть суттєво відрізнятися між собою, у межах різних культур чи у рамках однієї і тієї ж культури. У дослідженні 287 студентів коледжу [15], які записалися на курси з оцінювання джазу, використано Spielberger Trait Anger тест. Згідно з задумом дослідження, студенти слухали запис імпровізації джазу саксофоном і виражали свої емоції. Середній бал гніву (за результатами тестової діагностики) для слухачів, які оцінили музику, як сердиту, був значно вищий, ніж середній показник гніву для тих, хто оцінив її, як зручну.

В цілому, невелика, але статистично значуща кореляція знайдена між сприйняттям гніву в музиці і балами слухачів з тесту гніву. Результати показують, що особистісні якості можуть впливати на сприйняття емоцій в музиці, а джазові імпровізації не можуть бути надійними для передачі емоцій, у зв'язку з широкими індивідуальними відмінностями тому, як сприймається її емоційний зміст.

Х. Ю (X. Yue) [16] розглянув, як китайці сприймають вітчизняних та іноземних особистостей, відомих творчим внеском у розвиток цивілізації. У зв'язку з

цим, виконано два дослідження. У першому дослідженні членів вибірки, з більш відомих китайських творців, було оцінено за ступенем творчого і соціального внеску. У другому дослідженні, аналогічну процедуру пророблено стосовно видатних іноземців. До дослідження залучено 414 і 212 студентів університетів Гонконгу і Гуанчжоу. Результати показали, що китайські та іноземні автори, які відзначилися в творчості, швидше номінуються у соціальному внеску, ніж у творчості. До того ж, більш часто номінуються в творчості вчені, винахідники і, в деякій мірі, політики. Художники, музиканти та артисти за результатами цього дослідження не часто номінуються, як видатні творчі фігури.

Крос-культурні відмінності у творчому мисленні було оцінено [17] для 51 американських і 54 японських студентів. Американські студенти показали статистичні, значущі, більш високі оцінки з графічного блоку Torrance Tests of Creative Thinking (TTCT), у порівнянні з японськими студентами. При цьому, в двох зазначених культурах жодних гендерних відмінностей не було знайдено. Крім того, досягнення з TTCT не корелюють з продуктивністю на широкому полі академічних здібностей/досягнень для східної та західної культур.

У дослідженні [18] з'ясовується зв'язок між культурою і творчим потенціалом для вибірки високоосвічених, дорослих осіб. Зазначене дослідження спрямовано на перевірку припущення, що культура впливає на творчий потенціал і досягнення особистостей багато в чому, завдяки характеру суспільства: індивідуалістичне чи колективістичне. З цією метою, 55 американських і 56 китайських докторантів було опитано стосовно їхнього творчого потенціалу та почуття індивідуалізму або колективізму. У цьому дослідженні також використано кількісні оцінки субтестів Graduate Record Examination. За результатами дослідження з'ясувалось, що американці володіють більш високим, творчим потенціалом, у порівнянні з китайцями. Як і очікувалося, американці продемонстрували більший індивідуалізм, у той час, як китайці виявилися більш колективістськими. При цьому, китайцям притаманні більш високі знання та вміння в галузі математики.

Аналіз свідчить, що університети в розвинених країнах націлюють людей, на наукові відкриття і адекватні розв'язки нездоланних, світових проблем. Для країн, що розвиваються, інтеграція творчого мислення в університетській освіті є важливою необхідністю для формування майбутньої орієнтації та актуалізації реформ у політичній, економічній і культурній галузях. При цьому, доводиться констатувати, що для багатьох країн, які розвиваються, творчість залишається знехтуваною, в той час, як в розвинених країнах, освітня філософія та цілі покладаються на підвищення творчості та самореалізації студентів.

Турецька система освіти, наприклад, яка є централізованою і орієнтованою на досягнення, шукає творчих та інноваційних педагогів, здатних підсилити стратегії творчого мислення і поважати творчі ідеї студентів. Дж. Орел (G. Oral) [19] перевіряє чи дійсно показники творчості (швидкість, гнучкість, оригінальність і розробленість мислення) враховуються, у процесі відбору майбутніх учителів при їх вступі до університету. Вибіркою, у зазначеному дослідженні, були студенти педагогічного факультету Акденізького університету. Регресійний аналіз показав, що творчі показники не були внесені в систему відбору в попередні роки, вони беруться до уваги на помірному, але значущому рівні в останні роки. Ці зміни у відборі майбутніх учителів є освітніми інноваціями, однак, не є достатніми, щоб здійснити реформу освіти.

Використані літературні джерела

1. *Wallach M. A., Wing C. W.* The Talented Student; A Validation of the Creativity-Intelligence Distinction, 1969. – 142 p.
2. *Grohman M., Wodniecka Z., Kłusak M.* Divergent Thinking and Evaluation Skills: Do They Always Go Together? // The Journal of Creative Behavior, 2006. – Vol. 40. – № 2. – P. 125 – 145.
3. *Yeh Y.-C.* Seventh Graders' Academic Achievement, Creativity, and Ability to Construct a Cross-domain Concept Map – A Brain Function Perspective // The Journal of Creative Behavior, 2004. – Vol. 38. – № 2. – P. 125 – 144.
4. *Livne N. L., Milgram R. M.* Academic Versus Creative Abilities in Mathematics: Two Components of the Same Construct? // Creativity Research Journal. – 2006. – Vol.http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653635~db=all~tab=issueslist~branches=18 - v1818. – No. 2. – P. 199 – 212.
5. *Kaufman J. C.* Narrative and Paradigmatic Thinking Styles in Creative Writing and Journalism Students // The Journal of Creative Behavior, 2002. – Vol. 36. – № 3. – P. 201–219.
6. *Hittner J. B., Daniels J. R.* Gender-Role Orientation, Creative Accomplishments and Cognitive Styles // The Journal of Creative Behavior, 2002. – Vol. 36. – № 1. – P. 62–75.
7. *Keller C. J., Lavish L. A., Brown C.* Creative Styles and Gender Roles in Undergraduates Students // Creativity Research Journal. – 2007. – Vol. http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653635~db=all~tab=issueslist~branches=19 - v1919. – № 2 – 3. – P. 273–280.
8. *Kemple K. M., David G. M., Wang Y.* Preschoolers' Creativity, Shyness, and Self-Esteem // Creativity Research Journal, 1996. – Vol. http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653635~db=all~tab=issueslist~branches=9 - v99. – № 4. – P. 317–326.
9. *Hoff E. V., Carlsson I.* Shining Lights or Lone Wolves? Creativity and Self-image in Primary School Children // The Journal of Creative Behavior, 2002. – Vol. 36. – № 1. – P. 17–40.
10. *Beghetto R. A.* Creative Self-Efficacy: Correlates in Middle and Secondary Students // Creativity Research Journal. – 2006. – Vol. http://www.informaworld.com/

smpp/title~content=t775653635~db=all~tab=issueslist~branches=18 - v1818. – No. 4. – P. 447 – 457.

11. *Butcher J. L., Niec L. N.* Disruptive Behaviors and Creativity in Childhood: The Importance of Affect Regulation // Creativity Research Journal. – 2005. – Vol. http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653635~db=all~tab=issueslist~branches=17 - v1717. – № 2 – 3. – P. 181–193.

12. *Plucker J. A., Runco M. A., Lim W.* Predicting Ideational Behavior From Divergent Thinking and Discretionary Time on Task // Creativity Research Journal, 2006. – Vol. http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653635~db=all~tab=issueslist~branches=18 - v1818. – № 1. – P. 55 – 63.

13. *Davidovitch N., Milgram R. M.* Creative Thinking as a Predictor of Teacher Effectiveness in Higher Education // Creativity Research Journal, 2006. – Vol. http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653635~db=all~tab=issueslist~branches=18 - v1818. – No. 3. – P. 385 – 390.

14. *Healey D., Rucklidge J. J.* An investigation into the psychosocial functioning of creative children: The impact of ADHD symptomatology // The Journal of Creative Behavior. – 2006. – Vol. 40. – No. 4. – P. 243 – 264.

15. *Gridley M. C.* Trait Anger and Music Perception // Creativity Research Journal. – 2009. – Vol. http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653635~db=all~tab=issueslist~branches=21 - v2121. – № 1 – P. 134 – 137.

16. *Yue X.* Meritorious Evaluation Bias: How Chinese Undergraduates Perceive and Evaluate Chinese and Foreign Creators // The Journal of Creative Behavior, 2003. – Vol. 37. – № 3. – P. 151 – 177.

17. *Saeki N., Fan X., Dusen L. Van.* A Comparative Study of Creative Thinking of American And Japanese College Students // The Journal of Creative Behavior, 2001. – Vol. 35. – № 1. – P. 24–36.

18. *Zha P., Walczyk J. J., Griffith-Ross D. A., Tobacyk J. J., Walczyk D. F.* The Impact of Culture and Individualism-Collectivism on the Creative Potential and Achievement of American and Chinese Adults // Creativity Research Journal. 2006. – Vol. http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653635~db=all~tab=issueslist~branches=18 - v1818. – № 3. – P. 355–366.

19. *Oral G.* Creativity of Turkish Prospective Teachers // Creativity Research Journal, 2006. – Vol. http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653635~db=all~tab=issueslist~branches=18 - v1818. – № 1. – P. 65 – 73. *Becker M.* Nineteenth-Century Foundations of Creativity Research // Creativity Research Journal. – 1995. – Vol. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.informaworld.com/smpp/title~content=t775653635~db=all~tab=issueslist~branches=8 – v88. – No. 3. – P. 219–229.